

Π Α Ν Δ Ω Ρ Α.

15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ, 1862.

ΤΟΜΟΣ ΙΙ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 290.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ (1685—1715)

ὑπὸ ΛΕΟΠΟΛΔΟΥ ΡΑΝΚΙΟΥ.

Μετάφρασις Π. Καλλιγά.

(Συνέχ. Τίς φύλλαδ. 287, 288 καὶ 289.)

Ἐκκλησιαστικά.

Ἐὰν δὲν διαστείλωμεν τὸ πολύμικτον τῶν συνηγμένων ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου φυλῶν, τρεῖς κλάσεις εὐρίσκομεν κυρίως ἀπέναντι τῶν Ἐνετῶν χωρικούς, πολίτας καὶ προνομιούχους. Ἐκάστη τούτων ἀπήνται ἴδιαν προσοχήν. Κάτοικοι, δποῖοι ἦσανοι Μανιάται, πρέπει νὰ θεωρηθοῦν μᾶλλον ὡς σύμμαχοι ἢ ὡς ὑπήκοοι, καὶ ἡτον ἀνάγκη κάπου πολλοῦ διὰ νὰ τηρηθῇ καλὴ σχέσις μετ' αὐτῶν. Τὸ σῶμα τοῦ ἔθνους, τὸ ὄποιον ἥδιν κετο νὰ χρησιμεύσῃ καὶ νὰ γίνηται, ἦσαν οἱ χωρικοὶ καὶ ὅλη ἡ διοικητικὴ ἔχει σκοπὸν τὴν εἰς αὐτοὺς χορήγησιν ἐλευθέρως καὶ εἰρηνικῆς ἀναπτύξεως. Οἱ ὑπερέχοντες, ἔχειντο, τοὺς ὄποιους δνομάζομεν πολίτας, τὰ μέλη τῶν κοινοτήτων, ἀπαιτοῦν ἥδη ἐξ ἐνὸς μέρους ἐξαίρεσιν τῶν φορτίων, ἐξ ὅλου ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ὑποδεστέρων. Ἐνῷ προστα-

τεύεται ἡ πρόοδος αὐτῶν, ἡ κοινωνικὴ καὶ δικτυστικὴ ἀνάπτυξις πρέπει νὰ συνέχωνται εἰς σοφὸν περιορισμὸν καὶ ἴδιως ἡ ἐξουσία πρέπει νὰ προφυλάττεται πάσης ἐπιφρέσχης.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον. Η θρησκεία, ἣτις εἶναι εἰς ὅλους κοινὴ, ἀπαιτεῖ ἄκραν προσοχὴν καὶ ἐπιτηδειότητα, πρὸ πάντων διότι οἱ Ἐνετοὶ ἦσαν ἀλληγορίας θρησκείας.

Οἱ Ἐνετοὶ ἐνόμιζον χρέος, ἀμέσως κατὰ τὴν κατάκτησιν, νὰ μεταρυτεύσουν ἐκ νέου εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸ λατινικὸν δόγμα. Εἶχον ἀκόμη τοσαύτην θετικὴν πίστιν, ὥστε ἐνομίζοντο εὐτυχεῖς, διότι ἐγκαυνίασαν ἐκ νέου πρὸς λατρείαν τῶν ἀγίων τὰς ἐκκλησίας Μεθώνης, Κεράνης καὶ Κορίνθου, αἵτινες ἀνήκον πρότερον εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἔκτοτε μεταλλάγθησαν εἰς μοσχέας. Διωργανίσθησαν τέσσερες ἐπισκοπαὶ κατὰ τὰς τέσσαρας ἐπαρχίας, ὧν ἡ Κορινθιακὴ ἡτον ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ, οἱ δὲ Ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ ἥλθον κατόπιν

Δεν πρέπει νὰ νομίσωμεν, ὅτι τοῦτο εἶχε συνεπείχη. Οὐδεὶς ἐμέμφετο τὰς κυρίους τῆς χώρας, ὅτι Ἐλλήτραιον τὸν θεὸν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, καὶ ὅτι ἡ θεόλον νὰ ἔχουν ἐκκλησίας τοῦ δόγματος αὐτῶν. Καὶ Ἐλληνες ὑπῆρχον τούτου τοῦ δόγματος, μάλιστα μεταξὺ Χίων.

Ἀλλὰ δὲν ἔπειτε νὰ φέρη τοῦτο κίγανον εἰς τὴν

έλληνικήν πίστιν. Οἱ Ἐνετοὶ ἐγνώριζον τὸ ἔλληνικὸν πνεῦμα (1), καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἔλληνικὰς ἐπαργύριας ἦσαν ἡγαγκασμένοι, διηνεκῶς νὰ προσέχουν εἰς τὴν θρησκευτικὴν διαφορὰν, αὐστηρῶς φροντίζοντες νὰ μὴ διδεται αἰτίᾳ ὑπονοίᾳς εἰς τοὺς Ἑλληνας, καὶ προλαμβάνοντες ἐπιμελῶς τὰς συγκρούσεις τῆς ἀρμοδιότητος τῶν δύο δογμάτων. Τούλαχιστον οἱ Ἐνετοὶ ἀρμοσταὶ κηρύττονται πρόθυμοι εἰς πᾶσαν περίστασιν νὰ ἐνδώσουν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἔλληνικοῦ κλήρου.

Πολὺ σημαντικωτέρων δυσκολίαν παρέσχον αἱ ἔξωτερικαὶ σχέσεις τῆς ἔλληνικῆς ἐκκλησίας. Οἱ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶγε τὴν μεγίστην δύναμιν ἐγκαθιδρύων ἐπισκόπους, ὅστε τὰ χρυσόβουλα αὐτοῦ ἦσαν εἰς μεγάλην ὑπόδηψιν καὶ ὁ ἀφορισμὸς ἐπηκολούθει τὴν ἀπείθειαν. Αὐτὸς ἐλάμβανε τὸ ἡμέριον τῶν εἰσοδημάτων ἐκάστου ἐπισκόπου, πληρωνομένου παρὰ τῶν ἱερέων καὶ ἴδιως ἐξ ἕκαστης οἰκίας τῆς διοικήσεως αὐτοῦ. Καὶ πολλῶν μοναστηρίων τοὺς ἡγουμένους διώριζεν ὁ Πατριάρχης, πρὸς διατέλλετο μέρος τοῦ εἰσοδηματος (2).

Αὐτὸς τὸ σύστημα ἦτο λίγην μισητὸν εἰς τοὺς Ἐνετούς. Άνυπόφορον ἐφάνετο νὰ λαμβάνῃ ξένοις ἵεροις τόσα χρήματα ἐκ τῆς χώρας καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ κεφαλὴ, ἥτις ἦτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου, νὰ ἔχῃ δικαίωμα νὰ διορίζῃ ἐπισκόπους καὶ ἡγουμένους τοῦ τάπου.

Ἐξ ἀρχῆς διεύθυνον πρὸς τοῦτο τὴν πρασογὴν καὶ ἡδη κατὰ τὸ ἔτος 1687 ἐζήτησαν παρὰ τῶν συμβούλων τῆς πολιτείας γνωμοδότησιν περὶ τούτου.

Τὴν γνωμοδότησιν ταύτην ἔχω ἐνώπιον μου. Οἱ αύμαστοι νομίζουν δινοτὸν νὰ μεταφέρουν τὸν διορισμὸν καὶ αὐτὴν τὴν χειροτονίαν τῶν ἔλληνων ἐπισκόπων ἐν Ἐνετίᾳ, καὶ δεικνύουν ὅτι τότε ἡδύναντο νὰ καθυποβάλλουν αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ἐφορίαν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας.

Τοιαῦται συμβούλαι ὑπερέβαινον πάντα τὰ δρικά ὅστε ἡ περίους Βουλὴ νὰ συνανέσῃ, καὶ ἔλαβεν ἄλλα μέτρα, μάλλον ἀνάλογα πρὸς τὸ ἐν γένει σύστημα.

Διὰ ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐπισκόπων δὲν ἀνεδέχθη αὐτὴν ἡ βουλὴ,

(1) Emo. Sono i Greci così tenaci—che la sola dissimulatione può insensibilmente guadagnare terreno.

(2) 'Ο Γριμάνης δίδει τὴν ἀκόλουθον στατιστικὴν τοῦ κλήρου. Che se si contino gli Arcivescovi, da quali vien esercitata la primaria dignità, oltre uno che presiede alla sola terra di Tripolizza et altri quattro che non hanno alcuna giurisdizione, 12 siano li vescovi suffraganei con dioecesi e 16 titolari senza sede, 1367 si numerino li calogeri in 138 monasteri, 94 di questi diretti da abboti che vengono elletti da calogeri loro, 14 patronati, 26 stauropigi e 24 metochi, oltre 151 chiese che possiedono stabili—sono notizie già humiliate. Τοὺς ἡγουμένους τῶν σταυροπηγῶν διορίζει ὁ Πατριάρχης.

ἀλλ' ἀνέθεσεν εἰς τὰς συστηθείσας κοινότητας. Τοῦτο ἦτο τὸ σημαντικώτερον αὐτῶν πλεονέκτημα.

Διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς ἔξαποπτολάξες χρημάτων, κατέργησεν ὅλα τὰ ἔκτακτα εἰσοδήματα τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐπροίκισεν αὐτοὺς δι' ἀκινήτων κτημάτων. Πρὸς τούτοις ἥλαττως κατὰ τὸ ἡμέριον τὰ ταχικὰ εἰσοδήματα τῶν Ἱερέων καὶ τῶν οἰκιῶν, δικαὶοὶ τοῦδε εἰσέπραττον δι' ἐχυτούς οἱ ἐπίσκοποι.

Λόρδον προέβησαν ἄποκεν ἔως ἐδῷ, ἥλπιζον εὐκόλως ν' ἀφαιρέσουν εἰς τὰ πατριαρχικὰ χρυσόβουλα τὴν ἴσχυν καὶ νὰ μεταχειρίζωνται αὐτὰ ὡς ἐκεῖνα τοῦ Πάπα, εἰς τὰ ὅποια ἔλειπε τὸ κυριαρχικὸν ἐκτελεστήριον.

Ἐν τούτοις δὲν ἐπέτυχον τοῦτο τοσοῦτον εὐκόλως καὶ ἀντελόδις ὡς ἐπεθύμουσι.

Εἰς τὰς κοινότητας εἰσέφρησε Σιμωνία ἀπεραδειγμάτιστος. Ἐν γένει αὐτὴν ἡ κατάχρησις ἐνθασίλευε κατ' ἀνυπόφορον τρόπον ἐν τῇ ἔλληνικῇ ἐκκλησίᾳ ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου, καὶ ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι συνέπραττον (1). Πῶς, ἥθελον ἀμφιβάλλει οἱ πολῖται νὰ λάβουν χρήματα δικῆς ψήσους; «Ἐκ τοῦ Ἱεροῦ ὑπουργήματος, λέγει ὁ Ἐμος, ἐγίνετο τὸ χαμερπέστερον ἐμπόριον.» Τὰ οὐτιδανώτερα πρόσωπα ἔλαβον τὸ ἀξιωμα, τὸ ὅποιον εἶγε γένει τόσον εὔτελες, ἀφοῦ δὲν ἐλαμβάνετο πλέον κατευθεῖαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπίσης δὲν ἴσχυον νὰ ἐμποδίσουν τὰς χρηματικὰς ἀποστολάς. Δὲν ἐδέχοντο μὲν τὸν ἔξαρχον, τὸν διοικητὸν ἐστελλεῖς μέχρι τοῦδε ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ ἀρμοσταὶ δὲν ὑπέφερον τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ κρυφίως ἀνελάμβανε τὸ ἔργον τοῦτο ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρών καὶ οὐδεὶς ἐπίσκοπος ἡροεῖτο νὰ συνεισφέρῃ, φοβούμενος τὴν ποινὴν τοῦ ἀφορισμοῦ, ἥτις ἐν Λαγκολῆ ἔξησκει πάντοτε βεβαιωτάτην ἐνέργειαν καὶ τὸ σύντθετο πιστὸν μετέβασιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μόνον μέσον νὰ στερήσουν τὸν Πατριάρχη αὐτοῦ τοῦ εἰσοδηματος εὑρίσκει ὁ Ἐμος τὴν παῦσιν πάσης χρηματικῆς πληρωμῆς.

Η Βουλὴ δὲν ἥθελε νὰ δώσῃ τοικύτην ἀπόρκουν ἀλλ' ἀνέγετο διτι δὲν ἡδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ καὶ εἰργάζετο μόνον ν' ἀπομακρύνῃ τὴν ἴσχυν τοῦ Πατριάρχου.

Ο Γριμάνης βεβαιοῖ, ὅτι ἐνεργείᾳ αὐτοῦ οὐδὲν ἐξετάζεται χρυσόβουλον τοῦ Πατριάρχου.

Τὸ πᾶν ἐκρέματο ἐκ τῆς καλῆς συνεννοήσεως τῆς

(1) Molino. Più che mai insistendo nelle sceleragini si vantano (i tre arcivescovi di Patrasso, Mistra e Malvasia) di potenza assoluta per alienar ad plus oferentes li sacri tempii, investendoli nel possesso di secolari, che poi sostituiscono nell' officiatura alcuni de' loro papa con dannate conventioni di divider gli utili ritratti dalla mercantata rendita di qualsiasi sacramento. Divengono quotidianamente all' elezione di vescovi e li consacranno benchè inutili e privi d' alcun dioecesi per darle campo con la forza del titolo all' ordinatione de sacerdoti.

διοικήσεως μετὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ εἰς τοῦτο παρῆντεν οἱ σύμβουλοι (consultori). Οἱ Ἀρμοσταὶ εὑροῦσι γραφοτέραν τὴν ἀνάγκην, ἢ ὅσον ἐνόμιζον, καὶ, ὡς ἐκφράζονται, τὰ ἀδρατὰ ὅπλα τασσοῦτον τυραννικῶς ἐνέργουντα, ὥστε τὰ πνεύματα τοῦ λαοῦ ἔξουσίζοντο ἐντελῶς ὑπὸ τῶν θερέων καὶ ἡ γενικὴ ὑποκοὴ πρὸς τὴν πολιτείαν ἐξήρτητο ἐκ τῆς κακῆς θελήσεως τούτων (1). Ή πρώτη φροντὶς τῶν Ἀρμοστῶν ἦτον ἡ δικτήρησις; τῆς κακῆς συνεννοήσεως. «Μετεγειρίσθην,» λέγει ὁ Γρυψάνης, «τὸν μεγαλητέραν γλυκύτητα πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἀπένειμον εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνήκουσαν εἰς τὸν ὑψηλὸν βαθμὸν τιμήν· εἰς πᾶν σκην περίστασιν μὲν ἔδειξαν τὴν πιστοτέραν ἀροσίν· σιν καὶ ἴδιως ὡς πρὸς τὰ πατριαρχικὰ χρυσόβουλα ὑπετάχθησαν εἰς τὰς δικταγάς τῆς Βουλῆς.»

Δὲν δύναται τις νὰ μειρῇ τοὺς Ἐνετοὺς, ἢν διὰ τὴν μεγάλην σημασίαν τῶν ἀρχιερέων προστίμων πάντοτε ἀνθρώπους ἀφωνιμένους, καὶ τοιούτους ἐλάμβανον ἐκ τῶν νήσων. Άλλαξ ἦτο δύσκολον νὰ εὔδοκιμήσουν. Όλίγον κατολίγον τὸ κατώρθωσαν. Ο Δορεδανὸς ἐπέτυχε νὰ ἐκλεγθῇ ἐν Καλαβρύτοις ἐπίσκοπος, τὸν ὄποιον ἐθεώρει χρήσιμον καὶ κυρίως φρονοῦντα τὰ τῶν Ἐνετῶν. Άλλαξ καὶ εἰς τοῦτο ἤδυνατο μόνον νὰ φθάσῃ διὰ συμβιβαστικῶν μέσων καὶ μεταχειρίζεταις ἐπιτελεῖως τὰς κοινότητας. Πρχγιατικῆς ἐδείχθησαν ἐνίστε τίνην σταθεραί. Ή πόλις τοῦ Μιστρᾶ ἔλαβε νεῦμα παρὰ τοῦ Πατριάρχου νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ ἄλλον ἐπίσκοπον, παρὰ τὸν ἐκλεγέντα ἐπὶ τῆς Ἐνετικῆς ἔξουσίας, ἀλλ' ὁ Ἀρμοστὴς ἐνήργητεν, ὥστε οὕτε ἀπέκτησεις νὰ σταλῇ εἰς τὸν Πατριάρχην.

Τοιουτοτρόπως ἀπειμακρύνθησαν ἀρκετὰ οἱ κίνδυνοι, οἵτινες ἡ πείλουν ἐκ τοῦ διοργανισμοῦ καὶ τῆς θέσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Μένει ἡ ἐρώτησις, ἢν ἐκελτιώθη ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς δύσεως καὶ ἢν τὸ ἔθνος ἀνεπέγκειται στατικῶς.

Φαίνεται ὅτι δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν τοῦτο, ἀνευ φόβου ν' ἀπατηθῶμεν.

Ηδη ἐσήμανέ τι ἡ ἐσωτερικὴ τάξις καὶ ἡ καλλιτέρα διαχείρισις τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσιδημάτων, ἡ χρήσις διὰ τὰ μυστήρια χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν σκευῶν, ἀντὶ ξυλίνων καὶ κασσιτερίνων, ὅπως μέχρι τοῦδε μετεγειρίζοντο ἐναντίον τῶν κανονικῶν δικτάξεων, καὶ ἡ κοσμία στολὴ τοῦ κλήρου (2).

(1) Corner. L' amareggiarli è cosa non bene consigliata, per l' arbitrio che tengono sopra i popoli.

(2) Ο Γρυψάνης ἐφρόντισεν ίδιας περὶ τοῦτο. Valsemi, λέγει, sempre della piacevolezza piuttosto che de' processi e del rigore, più facile eccitamento all' emenda in chi mancava alle proprie parti, così che si vedono anche ristorato e meglio tenute le chiese loro colle regole che io ho prescritte, onde non fossero mai consunte le rendite, come in talun luogo accadeva, ma impiegate tutte nel buon sostenimento delle chiese stesse, e colla

Ἐπὶ τούτων δὲν εἶχε μικρὰν δύναμιν τὸ παράδειγμα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Ή μεγαλλιτέρα πομπὴ τῆς λειτουργίας εἶλκυσε πολλοὺς κατοίκους εἰς τὰς καθολικὰς ἐκκλησίας καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ ἱραγισμαὶ ἀμιλλῶνται κατὰ τοῦτο.

Πολὺ σημαντικότερον ἦτον, ὅτι ἡ λατινικὴ ἐκκλησία ἀνεδέχθη τὴν παντελῶς παραμεληθείσαν ἐκπαιδεύσιν. Άλλ' οἱ μοναχοὶ, οἵτινες ἥλθον, δὲν ὠφέλησαν πολὺ, μᾶλλον προσέκρουσαν—Οὓς δύμας ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας ἵδρυσαν ἐδῷ καὶ ἐκεὶ καταστήματα, διηγον θαυματάρια, ἔφεραν πολὺ δφελος. Άνευ δύνοντος ἡ δισταγμοῦ οἱ Ἑλληνες ἐστελλον τὰ τέκνα, ὅπου ἐμάνθανον τὰ σπιτικά τῆς λατινικῆς καὶ Ἱταλικῆς γλώσσας. Εἰργάζοντο ἐπίσης νὰ συστήσουν ἐν Τριπόλει τακτικὸν γυμνάσιον, καὶ ὡς τινὲς ἐνόμιζον, τοιουτοτρόπως ἐγίνετο ἀργὴ πρὸς μετάστασιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν καθολικισμόν.

Άλλοι ἐτρεφον ἀφιλοκερδεστέρους σκοπούς. «Ἴσως,» νομίζει ὁ Γρυψάνης, θέλεις ἀποσπασθῆ τῆς βαρδοχρότητος, ὑπὸ τὴν αἰσίαν ἔξουσίαν τῶν Ἐνετῶν, ἡ διδάσκαλος πάστος ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἀρχαίκης ἡ Ἑλλάς.»

Κρίσις.

Ο κόσμος εἶναι συνηθισμένος νὰ θυμάζῃ ἡ νὰ καταρίνῃ καὶ οἱ ἀνθρώποι ἀγχτοῦν, δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, τὴν πνευματικὴν συγκίνησον, εἰς τὴν μεταφέρεις ἡ ἀνύψωσις, ἡ τὸ μίσος.

Οστις βλέπει δύμας πλησιέστερον τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, σπανίως ἔργεται εἰς τὴν ἀνάγκην ἀπεριορίστως νὰ ἐπικινῇ ἡ νὰ φέγη.

Τὴν διοίκησιν τῆς Πελοποννήσου ἐν γένει ἐπραγματεύθησαν περιφρονητικῶς, ὡς νομίζω, διότι δὲν ἐγνώριζαν, δποία οπήρες, καὶ προσέτι διότι ταχέως ἔλαβε δυστυχεῖς τέλος, ἐκ τοῦ πλησίου θεωρουμένη ἐντούτοις προσφέρει διαφόρους ἐπόψεις καὶ ἐπιτυχίες.

Ο διοργανισμὸς τῶν ἀστικῶν κοινωτήτων, ἡ δικαίεσταις τῆς δικαιοσύνης, δ κανονισμὸς τοῦ ἐμπορίου καὶ ἡ μέροις ἡ φροντὶς περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν σγέστων ἀπέτυχον καὶ εἶχον μᾶλλον ἐπιβλαβῇ ἐνέργειευν.

Ἐξ ἐναντίας ἡ προσοχὴ, τὴν ὄποιαν ἀπένειμον εἰς τὸν πληθυσμὸν, εἰς τὴν γεωργίαν, ἡ γραμμὴ, τὴν ὄποιαν ἐν γένει ἡκολούθησαν ὡς πρὸς τοὺς Μανιάτας καὶ τοὺς γείτονας αὐτῶν, ὡς πρὸς τὰς χωρικὰς κοινότητας, εἶναι ἀξιαὶ παντὸς ἐπαίνου καὶ ἔλαβον τὰς κίσιωτέρας συνεπείας.

Δὲν λέγομεν ὅτι ἡμέλησαν ἐκεῖνα καὶ ἐπεμελήθησαν ταῦτα σπουδαίως καὶ κατηγορῶς, διότι δὲν δύνα-

riforma pelle altre coruttele che rendevano indecenza al rito et il honore di S. D. M.

μεθικ νὰ παραγνωρίσωμεν τὸν ζῆλον καὶ τὴν καλὴν θέλησιν τῶν γενικῶν ἀρμοστῶν, ἀφ' ὧν ἐξήρτητο τὸ πᾶν.—ἀλλ' οὔτε ὅτι ὡς πρὸς τὰ τελευταῖς εἶχον πρὸ δρόθιλμῶν τὸ ἴδιον συμφέρον. Αἱ κοινότητες ἀνεῦ ἰδιοτελείς καὶ μετὰ γενναιότητος ἀφέθησαν ἀνεξάρτητοι, ἀλλ' ἡ αἰτία ἡτον ἀλλη.

Φαίνεται ὅτι αἱ δυσκολίαι δεικνύονται ἐκεῖ ἀνώτεραι καὶ ἀνυπέρβιλητοι, ὅπου οἱ Ἐνετοὶ μετέφερον τοὺς ἴδιους θεσμοὺς ἐν Ἑλλάδι. Διωργάνισαν κοινότητας, ὡς εἶχον συστηθῆ τοικῦνται ἐν ταῖς λοιπαῖς αὐτῶν ἐπαρχίαις, διὸ μακρὰς συνηθίσας καὶ ἀρχαῖων δικαιωμάτων, ἀποκτηθέντων ἀντικρυ τῆς μητροπόλεως, ἡ ὡς λέγουν οἱ Ἐνετοὶ, τῆς δεσποζούστης (*dominante*), ἐν Πελοποννήσῳ ὅμως στερημέναι αὐτῆς τῆς σταθερᾶς βάσεως ἔδειξαν μόνον ἀτακτον δοξομανίαν. Διέταξαν περιορισμοὺς τοῦ ἐμπορίου, συμφόνως πρὸς τὴν ἴδειν τῆς ἀργαίας αὐτῶν πολιτείας, ἀλλ' ἀνεκτελέστους καὶ πιέζοντας κατὰ τὰς τότε σχέσεις τοῦ κόσμου. Ἡ διαχείρισις τῆς δικαιοσύνης εἶναι ἐνδεχομένη, ὅπου ισχύουν ἀκριβῶς ὁρισμένοι νόμοι καὶ ἀκολουθεῖται ὁ κανὼν προγενεστέρων ἀποφάσεων. Ὅπου τοῦτο δὲν ἔχει χώραν, γεννῶνται σύγχυσις καὶ ἀτοπήματα. ὅτι δὲ ἡ Δημοκρατία τῶν Ἐνετῶν ἦτο καθολική, τοῦτο ἐκάλυψε τούλαχιστον τὴν ἐντελῆ συγχώνευσιν τῶν συμφερόντων, ὡς ἀπαιτεῖται πάντοτε μεταξὺ διοικούντων καὶ διοικουμένων.

Λν ἀποτυγχάνουν οἱ Ἐνετοὶ, ὅπου ζῆτούν τὴν ἀναλογίαν μεταξὺ τῆς πολιτείας καὶ τῆς νέας κατακτήσεως, ἐξ ἐναντίας ἐπιτυγχάνουν καθόσον ἔχουν πρὸ δρόθιλμῶν μόνην τὴν ἀνάγκην τῶν πολιγυμάτων καὶ ἐνεργοῦν συμφώνως πρὸς ταύτην. Εἰς πᾶν ζῆτημα, τὸ δόπιον προτίθενται, εἰς πᾶσαν δυσκολίαν, τὴν δόπιαν ἀπαντοῦν, μίας ἐποψίας κυρίως προτάσσονται τότε, ἡ πηγάδουσα ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν κατοίκων.

Διὰ νὰ κατοικηθῇ ὁ τόπος, προσπαθοῦν ἀποκτήσουν καὶ νὰ δεσμεύσουν, εὐνοϊκῶς φερόμενοι πρὸς ἔκείνους, οἵτινες δύνανται νὰ ἐλκύσουν κατοίκους καὶ τοῦτο μόνον παρακινεῖ εἰς μετανάστευσιν. Διὰ νὰ εἰσπράξουν τοὺς φόρους, ἀνεῦ τῶν δόπιων ἡ νέα πολιτεία δὲν δύναται νὰ μπάρξῃ, δὲν δύνανται νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν.—ἀλλέως ἡθελον καταστρέψει τὴν ἀποικίαν ἀνεῦ κοινοῦ συνδέσμου μετὰ τῶν κοινοτῶν δὲν δύνανται νὰ ἐπετύχουν τὰ δέκατα, οὗτε νὰ ἐνεργήσουν τὸ μονοπώλιον τοῦ ἀλατος. Πῶς ἡθελον δυνηθῆ νὰ ὑποτάξουν διὰ τῆς βίας τοὺς Μακιάτας; διὰ τοῦτο προσπαθοῦν συμβιβαστικῶς καὶ διὰ τοῦ λόγου νὰ φέρουν αὐτοὺς εἰς τὸν δρόμον τῆς νομιμότητος, καὶ συνενοοῦνται ἐπιτηδείως μετὰ τῶν προύγρων. Ποτὲ δὲν ἡθελαν ἐπιτύχει εἰς ἀπόκρουσιν τῆς ισχύος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἀν δὲν ἐπετύχανον νὰ συνενοθοῦν μετὰ τῶν ἀρχιερέων

τῆς Ἑλλάδος. — ἀρχεῖ ὅτι, ἀπενταχοῦ ζῆτοῦν νὰ ἐγείρουν, οὐ μόνον παθητικήν, ἀλλὰ καὶ ἐνεργητικήν ὑποταγῆν καὶ αὐθόρυβην, διότι ἀνευ τῆς προσιρέσσως τῶν ὑπηκόων δὲν ἡθελον δυνηθῆ νὰ ἔξουσιάσουν τὴν χώραν. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβουν πρὸ δρόθιλμῶν τὰληθῆ συμφέροντα καὶ νὰ διέπουν μετὰ φροντίδος καὶ ὑγιοῦς νόδος.

Τοῦτο εἶναι τὸ κύριον μέλημα πάσης πολιτικῆς, ὡς καὶ πάσης ἐνεργείας. Τὸ σύνθετο δύναται νὰ πραγγῇ κατὰ τὸν συνήθη τρόπον, ἀλλὰ διὰ νὰ κατορθωθῇ νέων τι, πρέπει νὰ ἐγκαταληφθῇ ἡ παράδοσις καὶ μόνον νὰ ληφθῇ μπ' ὅφιν ἡ ἀπαίτησις τῶν πραγμάτων, ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη τοῦ προβλήματος. Ἀμέσως τότε ἐπέρχονται εἰς τὸν καλῶς ὀργανισμένον, καὶ ζωηρὸν νοῦν αἱ ἐπόψεις, τὰς ὄποιας οὐδεὶς σύμβουλος δύναται νὰ μεταδῷσῃ καὶ δὲν δύναται νὰ καταστήσῃ περιττὰς ἀλλος τρόπος, ἀλλοῦ ἐπικοπῆεις, ἀφοῦ δὲ ἔξοικειοθῇ πρὸς τὰ καθέκαστα καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος, προκύπτει ἡ μέθοδος ὡς ἀναγκαῖα καὶ ἐξ ἐκυτῆς.

ΚΕΦ. Γ'.

Ἐξωσίς τῶν Ἐγετῶν ἐκ τῆς Πελοποννήσου.

Ἐρωτᾶται ἡδη, ἐν οἱ Ἐνετοὶ εἶχον τὴν δύναμιν, ν' ἀντιταχθοῦν κατὰ γείτονος καὶ ὑπερέχοντος ἐχθροῦ, προστατεύοντες τὴν ἀνάπτυξιν, ἢτις ἦτον ἔργον αὐτῶν καὶ ἔδειξε τασκύτα ἀξιέπεινα ἀποτελέσματα, καὶ ἐν ἀνάγκη ἐπικρατοῦντες διὰ τῶν ὅπλων.

Οἱ Ἐνετοὶ δὲν παρέλειψαν κατὰ τοῦτο νὰ λάβουν μέτρα ὅλαι αἱ ἐκθέσεις γέμουν περὶ τούτου καὶ ἡ δυνάμην νὰ προσθέσει περὶ αὐτῶν ἴδιον κεφάλαιον, ἐν δὲν ἀπέβιλεπον συμφέροντα, τὰ δόπια πολὺ αἰώνιδιας καὶ ἀνεῦ ἔγγους παρηλθον. Ἐν γένει ἡ κοιλούθησαν δύο διάφορα συστήματα. Κατὰ πρῶτον διέταξαν ἐμπειροτέχνας νὰ ἐπισκερθοῦν τὰ εὑρεθέντα τουρκικὰ φρούρια καὶ τὰ ἐπεσκιάσασαν, ὅσον ἦτο δυνατόν. Ἐνωρὶς ὅμως παρετήρησαν, διτοι αἱ θέσεις αὐταὶ, ἀν καὶ πολυάριθμοι, ἥταν ὅμως ἀσθενεῖς καὶ ἡθελον σκορπίσει, τὰς δυνάμεις, ἀν ἡθελον νὰ φυλάξουν ἀπάσας. Ἐνθυμηθησαν, διτοι πολλὰ καὶ ἀσθενῆ διγυρώματα ποτὲ δὲν ὠφέλησαν, ἐλίγα δὲ καὶ δυνατὰ πολλάκις. Συνέλαβον λοιπὸν τὸν σκοπὸν νὰ κατεδρίσουν ὅλα τὸ ἀλλο διγυρώματα καὶ νὰ περιορίσουν τὴν φύλαξιν εἰς τὰ τρίχ σημαντικώτερα, τὸν Μεθώνην, τὸ Κάστρον τῆς Πελοποννήσου (ἐν Κυλλήνῃ) καὶ τὸ Παλαιμήδιον τοῦ Ναυπλίου. Αὐτὰ κατέγιναν ὅσον ἐνεστὶ νὰ φέρουν εἰς καλὴν κατάστασιν, πρὸ πάντων δυμος ὁχύρωσαν τὸ Παλαιμήδιον δι' ἔργων, ἀτινχ ἔτι σήμερον ἐγείρουν τὸν θυμασμὸν τῶν περιηγητῶν.

Καὶ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως εἶχον αἱ διγυρώσεις αῦται ὠφέλιμον ἐνέργειαν. Οἱ Ἑλληνες εἶδον, ὅτι λαμβάνεται πρόνοιας ὑπὲρ τῆς φυλάξεως αὐτῶν

τῶν καὶ οὐδὲν συνετέλεσε τοσοῦτον εἰς τὸν ζῆλον κατὰ τοὺς τελευταίους γρόνους, πρὸς γεωργίαν καὶ ἀπόκτησιν γῆς, ὅσον αὐτὴ ἡ πεποίθησι, ἐπὶ τῇ; ὁποίᾳ ἐπτηρίζετο ἡ ἀκμὴ τῆς χώρας (1).

Ἐντούτοις πρὶν περιποιήσαι τὰ λοιπὰ ἔργα, οἱ ἔχθροι ἐμβῆκαν εἰς κίνησιν. Οἱ γενικὸς συνδυασμὸς τῶν ἄριστων προγράτων εἶχε δώσει τὴν Πελοπόννησον εἰς τοὺς Ἐνετούς ἀλλοις πάλιν συνδυασμὸς ἐπειδὸν ἔθεσεν ἐκ νέου τὴν δικτύρησιν αὐτῆς εἰς κίνησιν.

Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Καρλοβούτζιου, πλὴν τῆς Ἐνετίκης, περιπλέχθησαν ὅλαις αἱ λοιπαὶ δυνάμεις, ὅσαι ἦσαν ἐμπόλεμοι. Ἡ Αὐστρίκη ἐκίνει τὰ πάντα πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ισπανικῆς Μοναρχίας, ἐν Πολωνίᾳ καὶ Ρωσίᾳ εἰσεχώρησεν δι τολμηρότερος καὶ ἐπικινδυνάδεστερος ἔχθρος, τὸν ὅποιον ἤδυναντο νὰ εὕρουν, Κάρολος ὁ ΙΙΙ'.

Ἡ Πόρτα ἐζήτει μόνον ἀφορμὴν διὰ νὰ ἐπιχειρεῖται τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῆς, εἰς ἣν ἀδεικνύποις ὑπὸ τῆς Σουηκίας καὶ τῆς Γαλλίας ὑπερβεβεζετο, ἀλλ' ἐβράδυνε, καὶ ἵσως οὐδὲν ἥθελεν ἐπιχειρεῖσθαι ἀνευ τῆς μάχης τῆς Πουλτάβης.

Ὕδη αἱ δυνάμεις, τὰς ὁποίας ἔγειρε Πέτρος ὁ Α'. ἐν Μκιότιδι καὶ ἐν Ταγκανρόκ, ἐδιδον ὑπονοίας εἰς τὴν Πόρταν περὶ τῆς Ηγεμονίας τοῦ Εὐξείνου, τὴν ὁποίαν θέλουσαν νὰ δικτηρήσῃ ἐστείλε δύο ἔτη κατὰ συνέχειαν κατὰ τὸ ἔχο στόλον πρὸς ἐκεῖνα τὰ παράλια. Διὰ τῆς νέας ἐξαισίου νέας, ἡ Ρωσία κατέλαβεν ἐσχυροτέρους καὶ ἀπειλητικοτέρους θέσιν. Ο σκληρότερος κίνδυνος συνίστατο εἰς τὸ ὅτι ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι ἐστρεψαν τὰ βλέψιμα πρὸς τὴν ἀριτον καὶ ἀνέμενον τὴν ἀποκατάστασιν τῆς θρησκείας εἰς τὴν πρώτην δόξαν περὶ τῶν θρικούς τεκόν δροθρήσκων. (2). Ήδη ἐλάχιστην γάρ την παραβιάσεις τῶν δρίων, εἰς τὰς ὁποίας προστέθησαν αἱ ἐπίμονοι προτροπαὶ Καρόλου τοῦ ΙΙΙ', κατεργάγοντος εἰς τὴν Τουρκίαν ἐπὶ τέλους οἱ φρονοῦντες τὰ τοῦ πολέμου ὑπορίσκυσαν ἐν τῷ Διδζνίῳ. « Πρέπει, λέγουν ὅτι εἴπεν ὁ Σουλτάνος, νὰ τιμωρήσωμεν τὸν ἀπιστον πρὶν μᾶς τιμωρήσῃ ὁ ίδιος. » Ἐπομένως ἐξεδέθη δια-

κήρυξις, διὰ της ὁποίας ἡ Πόρτα ὠνόμαζεν ἔχθρος Ρώσσους καὶ Πολωνούς.

Τὸν πόλεμον, τὸν ὅποιον ἐπεχειρίσθη, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἐπανάληψιν τοῦ τελειωθέντος διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Καρλοβούτζιου. Εἶτι ἐξηκολούθουν ἐν Εὐρώπῃ αἱ γενικὴ ἔχθροπραξίαι καὶ οἱ Οὐθωμανοὶ εἰχον εὐκαιρίαν νὰ προσβάλλουν τοὺς ἔχθρους διεδραγκῶς. Πρῶτον ἐστράφησαν κατ' ἐκείνους, οἵτις ἡτοι ὁ κινδυνωδέστερος καὶ δὲν συμπεριελαχιστάνετο εἰς τὴν ἀμυντικὴν συμμαχίαν (1).

Ο μέγχης Πέτρος δὲν συνίθησε, νὰ περιμένῃ πολὺ νὰ τὸν προκαλοῦν, κατὰ δυστυχίαν ὅμως ἐκκιμεν, ὡς εἶναι γνωστὸν, τὸ αὐτὸν λάθος, τὸ ὅποιον ἔφερε τὴν καταστροφὴν Καρόλου τοῦ ΙΙΙ'. Λίγης ἀποχρώσεις προπαρασκευῆς προσχώρησε μετὰ τόλμης ἐντὸς τοῦ ἔχθρικοῦ ἐδάφους, καὶ αἴφνης εὑρέθη ὑπὸ τὴν προσβολὴν ἀσυγκρίτως ὑπερβάλλοντος τουρκικῆς δυνάμεως, ἀποχωρισθεὶς τῶν ἀποθηκῶν καὶ κυκλωθεῖς. Έν τοιχύτη καταστάσει ἐπρεπε νὰ θεωρήσῃ τύχην τὸ νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν εἰρήνην διὰ τῆς ἀποδόσεως τῶν κατακτήσεων, ὅσας ἔλαβεν ἐπὶ τῆς συνθήκες τοῦ Καρλοβούτζιου.

Παρόπλιθον εἰσέπει δύο ἔτη, πρὶν ἀνορθωθεῖν ὅλα τὰ λάθη, καὶ ἡ Πόρτα ἥτον ἀρκετὰ συνετὴ νὰ μὴ ἐντυκχηλισθῇ τὰ συμφέροντα τοῦ βασιλέως τῆς Σουηκίας (2), ἔχουσα πρὸ διθύραμῶν ἀδικηόπως τὰ ἴδια. Άφοῦ ἐνίκησε τὸν ἄντα τῶν ἔχθρων, ἐξέριθη ἐπὶ τοῦ ἄλλου, τουτέστι τῆς Ενετίκης.

Ἄν πιστεύσωμεν τοὺς Ἐνετούς, ὃ πρῶτος σκοπὸς τῆς Πόρτας ἥτο κατὰ τῆς Πολωνίας, ὡς καὶ ὁ δρόμος τῶν προγράτων ἐφαίνετο νὰ δεικνύῃ. Ο τότε Βεζίρης ἥτο τόσον δικτεθειμένος διὰ τὸν Πολωνικὸν πόλεμον, ὡστε πρὶν λάθη, ὡς ἥτον ἡ τάξις, τὴν διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου, ἀνέρτησε τὰς ἱππουρίδας. Λίγης ὁ παλατίνος τῆς Μασσούΐκης Στανισλάος Κοστκόφκης διεπραγματεύθη μετὰ μαγίστρης ἐπιττυδεύτητος καὶ ἐστάθη ἐκκινής νὰ μεταχειρισθῇ ἐκείνην τὴν κατασπεύσιν τοῦ Βεζίρου, διὰ νὰ διεγείρῃ τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ Σουλτάνου κατὰ τῶν σχεδίων αὐτοῦ. Πρὸς τούτοις ἐπενήργησαν καὶ ἀλλα τινὰς ἐπὶ αὐτοῦ. Τούλαχιστον οἱ Ενετοὶ ισχυρίζονται, ὅτι ἡ Γαλλία δια-

(1) Sagredo. La cultura è cresciuta mirabilmente da che si sono fissate le pubbliche applicationi alle grandi opere del Palamida e alli monumenti delle altre piazze.

(2) H Relatione di M. Aluise Mocenigo III, ritornato da Provo. general da mar, βεβαίωντες τοῦτο, ἀναφέρουσα τὰς πρώτας ἐπιτυχίας τοῦ Κέχρου. Credono, λέγει περὶ τῶν Ἑλλήνων, che la loro chiesa potesse risorgere delle presenti oppressioni. Τοιουτοτρόπως παρέστησεν ὁ Χάνης τῆς Κριμαίας εἰς τὴν Πόρταν, ὅτι ἡ Ρωσία συνεννοημένη μετ' ὅλων τῶν Ρωγιάδων ἐπαπειλεῖ νὰ ἔξουσιάσῃ τὴν Ρούμελιν. Χάμηρες εἰς τοῦ Ρωσικὸν VII 149. Τοιουτοτρόπως ἐξηγεῖτο εἰκάνω τοῦ Κέχρου γραχθεῖσα ἐν Ἀμπελοδάμπι μετ' ἐπιγραφῆς Petrus Primus Rossogræcorum Monarcha. Sammlung Russischer Gesch. II. 241.

(1) «Ο Δανιήλ Δολφίνος, πρέσβυς Ἐνετός ἐν Πολωνίᾳ, κάμνει ίδιος αὐτὴν τὴν παρατήρησιν. Ανελανός εἰς ιμπατιέντην αἱ τάξεις τῆς Καρλοβούτζιου εἰρήνης» il gran Signore abbraccio con piacere l'incontro d'esercitarla contro il Czar di Moscova, che se hen compagno nei pericoli e nelle vittorie non era vincolato nel sacro nodo né compreso nel trattato della defensiva alleanza. Ne suggeri pronta l'apertura il re di Svezia. Relatione di D. Dolfin III Kr. ritornato dall'ambas. straorda. di Polonia 10 Agosto 1717.

(2) Σ. τοῦ M. οὐχὶ τίσαν ἐκ συνέστως, ὅσον διότι ίμενε τὸν βασιλέα τῆς Σουηκίας μωρόν. Οἱ Οὐθωμανοὶ τὸν φύγομαζον σιδηροκέφαλον, Δεμουρτάς,

ἀρέστως ἔθλεπε τὴν εὖσσιαν αὐτῶν ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου φρονουμένη μὴ στερηθῆ διὰ τῆς Ἐνετίας; τῶν ἐμπορικῶν μονοπωλίων, δια τούτης ἔχαιρε τότε ἐν τῇ Ἀνατολῇ, λέγουν οἱ Ἐνετοί, ὅτι διεύθυνε ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου τὴν πολεμικὴν διάθεσιν τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀνέπνεον πάλιν μετὰ τὴν Ρωσσικὴν νίκην. Ήολὸς μᾶλλον συνετέλεσαν ἀναμφιθέλως αἱ οἰκογένειαι τῆς Πελοποννήσου, οἵτινες ἀπῆτον νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ ιπτήματα, ἐξ ὧν ἐδίωξαν αὐτοὺς οἱ Ἐνετοί. Κατὰ Λαρίσιον λοιπὸν τοῦ 1714 ἀνενέωσαν οἱ θρησκευτικοὶ τὴν συνθήκην τοῦ Καρλοβούτζιου μετὰ τῆς Πολωνίας καὶ ἐστράφησαν κατὰ τῆς Ἐνετίας. Εἶχον τὰς γεῖρας ἐλευθέρας καὶ ἡ Ἐνετία ἦτο τοσοῦτον ἀσθενεστέρα καὶ ἄνευ συμμάχων, ὥστε τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἦδυνατο νὰ εἴναι ἀμφιθεόλον. Δὲν δύναμει νὰ ἔννοιησε ὅτι περιέχει ἡ τουρκικὴ διακήρυξις περὶ προηγηθεισῶν ἐξηγήσεων (1). Ταφόντις ἐφοδιοῦντο οἱ Ἐνετοί καὶ δὲν διεύφευγεν εἰς αὐτοὺς, διὰ διπῆργον διεπραγματεύσας ἐκ τῆς Τουρκίας μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπισκόπων· καὶ ὅτι εἰς τὸ ναυπηγεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰργάζοντο ζωηρῶς. Παρετέρουν μετὰ προσοχῆς, ὅτι ἐκαλύμοντο νὰ πορέψωνται τροφὴς ἐκ Τουρκίας, ἀν καὶ ἡ πώλησις αὐτῶν ἔδιδε μόνη τὰ μέσα εἰς τοὺς ἐκεῖ κατοίκους νὰ πληρώσουν τοὺς φόρους· ἀλλ᾽ εἰς ταῦτα περιιωρίζοντο, ὅτις ἔγνωρίζοντο, καὶ ἐκ τῶν ἐκθέσσων βλέπομεν, ὅτι διπλωπτεύειν τι, ἀλλὰ θετικής δὲν εἶχον πληροφορίας (2). Ήολὸς ἀπροσδόκητον ἐφάνη εἰς αὐτοὺς, ὅτις κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1714 ἐξεδόθη ἡ τουρκικὴ διακήρυξις τοῦ πολέμου.

Εὔρεθην, λέγει οἱ Ἐνετὸς ναύαρχος Δολφίνος, ἔχων διημόνον πλοίον ἐν Ναυπλίῳ, ὅτε ἔλαβον τὴν εῖδησιν.

Τηπῆργον πολλαῖς ὀχυρώσεις ἐν τῷ γίνεσθαι, τὰς ὅποιας ἔσπευσε νὰ φέρῃ εἰς πέρας καὶ νὰ ἐφοδιάσῃ διὰ στρατιωτῶν, προμηθειέντων καὶ τροφῶν. Ἐν Ναυπλίῳ γνωμίζει, διὰ ἕκανθος προπαρεσκευάσθη. Τὸ ἄργος, λέγει, ἀποχρώντως ἐφωδιασμένον στρατιωτῶν, μάλιστα καθ' ὃσον αὐτοὺς διπλωπτεύειν διπλωμάτων, κακλῶς τακτοποιηθέντων καὶ λίγην ἀφωσιωμένων κατοίκων. Αὐτὸς δὲν ιδιος, διὰ νὰ μὴ ἀποτυμηθῇ τῇς βοηθείας, τὴν ὅποιαν καθημέραν ἀνέμενεν ἐξ Ἐνετίας, προσωρινές τὸν στολίσκον, τὸν ὅποιον καταλίγειν συνέλλεξε, πρὸς τὴν Οίνονσαν.

Κατὰ τὸν Λαρίσιον ἐξῆλθον οἱ Τούρκοι εἰς τὸ πεδίον καὶ διὰ Σουλτάνος ἐπειθώρησεν αὐτοὺς ἐν Ἀδριανούπολει. Ἀλλοτε ἀνέμενον ἐκεῖ ἔνεκα τῆς βοσκῆς,

(1) Διεκτήρυξις κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος παρὰ Λαζαρέττη. Mémoires pour servir à l'histoire du 18me siècle Tom. IX. p. 587. Τοῦτο μετέδην καὶ εἰς τὸν τουρκικὸν ιστοριογράφον.

(2) Dolfino. Adoprai confidenti di credito et esploratori di vigilanza per trarpirsi i veri oggetti di questi apparati, θμέτως πρὸ τῆς διακήρυξης.

έωσον νὰ πρασινίσῃ. Τώρα δὲν ἔξωδευσαν αὐτὸν τὸν καιρόν. Εἶχων πλέον τῶν 400 χ. προέβη ὁ Βεζίρης εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸ τοῦ ἴσθμου καὶ ὁ Καπουδάν Πασᾶς ἐφάνη εἰς τὴν Θάλασσαν μετὰ στόλου 60 πολεμικῶν πλοίων καὶ πλέον τῶν 100 Γαλαρῶν καὶ Γαλεατῶν.

Ἐναντίον τοικύτης κολοσσιάς δυνάμεως οἱ Βενετοί εἶχον 7000 πεζοὺς καὶ 1000 ἵππους ἐν τοῖς διαχρόνοις φρουρίοις, τὰ ὅποια δὲν ἦσαν ἐντελῶς κατηρτισμένα καὶ ἐν γένει πολὺ διεξοδού, ὥστε νὰ φυλαχθοῦν ὑπὸ τόσου μικροῦ πλήθους. Οἱ στολίσκοι τοῦ Δολφίνου συνίστατο ἐξ 44 Γαλαρῶν καὶ 6 πολεμικῶν πλοίων.

Πρχετεν ἐκ νέου πάλη Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως περὶ Πελοποννήσου. Όλη ἡ δύναμις τῆς Ἀνατολῆς, Λασία καὶ Εύρωπη, στρατὸς τῆς Ξηρᾶς καὶ τῆς Θαλάσσης, ἐφρίσθη ἐπὶ μόνου τούτου τοῦ σημείου. Η Δύσις ἀντεπροσωπεύετο ὑπὸ μετρίου Δημοκρατίας, ἢτις εἶχεν ἀποτύχει ἐπὶ τοῦ προγενεστέρου πολέμου ἐν πλειστακες ἐπιγειοφήσει, τὰς δύοις δὲν ἦδυνατο νὰ ἔκτε λέση, ἔνεκα τῆς ἀδυναμίας καὶ δραματικίας, καὶ ἢτις οὔτε τώρα δὲν ὠρμάτω, δύναμις ὀφειλεν. Εγνώριζεν ἐντελῶς, ὅτι ἄνευ τῆς βοηθείας ἄλλων δυνάμεων, δὲν ἦδυνατο νὰ κατορθώσῃ τι. Ενῷ εἰργάζετο νὰ κερδήσῃ αὐτὰς διὰ διεπραγματεύσεων, ἢλπιζεν ὅτι η Πελοπόννησος, προστατευομένη διὰ τόσων ὀχυρῶν θέσεων, διὰ στρατευμάτων καὶ πολεμικῶν φυλῶν, δὲν ἦτον ὅλως ἐκτεθειμένη, καὶ τίθυνατο νὰ ἐπικρατήσῃ ἀτάκτου ἔχθρος.

Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι ἐπὶ τῆς γιγαντιαίας διπλούγης τῆς διθωμανικῆς δυνάμεως ἡ τον ἀναπόδειξις ἡ ἡττα, ἀλλὰ διὰ της ἔλασης χώραν πραγματικῶς, οὐδεὶς ἡτον εἰς κατάστασιν νὰ προΐδῃ.

Πολλάκις ἤδη εἶχεν ἀντισταθῆ ἡ Τήνος. Αἱ ὅχθεις αὐτῆς εἶναι ἀπρόσιτοι τὸ φρούριον ἔκειτο ἐπὶ ἀπότομου βράχου καὶ ἐν καλῇ καταστάσει. Μολατάτως ἀπεφάσιστεν διάρμοστής Βάλενης, διὰ ἐφάνη ὁ Καπουδάν Πασᾶς, νὰ παραδοθῇ. Οἱ Τούρκοι ἀμέσως κατέδάρισαν τὸ φρούριον, καὶ μετέφερον τὰς 200 καλλιτέρας οἰκογενείας εἰς τὴν Βαρθερίκην.

Ἐντούτοις τὸ στράτευμα τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, τὸ ὅποιον ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐνεδυναμοῦτο (1). — διέστη οὐδεὶς ἀμφίβλητος εἰς τὴν ἔκβασιν καὶ ἐκκοστος ἤθελε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰ λάφυρα. — προέβανεν ἀκαλύτως πέραν τοῦ ἴσθμου καὶ ἐφάνη πρὸ τῆς Καρίνθου.

Η Κόρινθος εἶχε τροφάς διὰ 2 ἑτη καὶ πολεμοφόδιων διὰ μακρὸν χρόνον. Ήντος ἤνοιγθεν ἡ πρώτη τάφρος, πρὸ πάσης ἐφόδου ἡ φρουρὰ παρεδόθη. Ήθέλητο νὰ

(1) Dolfino. Entrò nell'Istmo il primo Visir con cento e più mila soldati, che s' andavano successivamente aumentando sino ad un numero quasi incomprendibile et incredibile.

σώση τὴν ζωὴν καὶ μολοντοῦτο ἐπὶ ψιλῇ προφάσει κατεσφάγη.

Κατόπιν μετεδόθη ὁ φόβος καθ' οὐπη τὴν χώραν. Οἱ Ἑλλῆνες, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἀντεστάθησαν εἰς τὰς παρατηρήσεις τῶν Τούρκων, ἀρκούντως ἔδωκαν τῷρας ἀκρότατοις (1).

Τὰ τουρκικὰ στῖφη προέβησαν εἰς δύο μοίρας. Ἡ ἴσχυροτέρα υπὸ τὸν Βεζίρην ἔκινησε κατὰ τοῦ Ναυπλίου, ἡ δὲ ἀσθενεστέρα υπὸ τὸν Σερχοκέρην κατὰ τοῦ κάστρου τῆς Πελοποννήσου Ὁ Δολφῖνος ἴσχυρίζεται ὅτι ἐκείνη ἦρθη μετὰ 100 χ. αὗτη δὲ ἕστι χιλ.

Ἔτοι καὶρὸς νὰ δειχθῇ ἡ ἴσχυς τῶν φρουρίων, τὰ δοιεῖς ἐκτίσθησαν διὰ τοσαύτης διπλάνης καὶ ἐπιστήμης. Όσον ἀδύνατος καὶ ἀν ἡτον ὁ Δολφῖνος, μολχατεῦτα ἐξεκίνησε πρὸς Βοϊθειαν τῆς Ναυπλίου, πρωτεύοντος τῆς χώρας, καὶ τοῦ Παλαιμῆδου, ὥπος συντελέσῃ ἡ τοῦ πάντων, διὰ τὸν οὐρανόν τοῦτο, διὰ τὸ πᾶν.

Δεῖν ἐδόθη ὅμως εἰς αὐτὸν νὰ ἐπιτύχῃ ἡ Ἐνετικὴ φρουρὰ τοῦ Παλαιμῆδου ἥτο δυσκνέλογος πρὸς τὰ διεξοδικὰ ἔργα (2) καὶ οἱ Ἑλλῆνες δὲν ἔλαβον σπουδαίον μέρος. Κατὰ δυστυχίαν ἐγεννήθησαν διγόνοι καὶ μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν. Κατὰ τὴν ἐννάτην διμέρειαν τῆς πολιορκίας οἱ Τούρκοι ἀνέστησαν τὸ Παλαιμῆδον καὶ ἡ πόλις δὲν ἦδυνατο μίαν στιγμὴν περισσότερον νὰ φυλαχθῇ. Ἐπὶ τῆς Ἐνετικῆς ἐξουσίας εἶχεν ἐντελῶς μιταλβηθῇ πλῆθος δημοσίων οἰκοδομῶν ἀνηγέρθησαν καὶ οἱ ἰδιώται ἥλθον εἰς ἄμιλλον πρὸς τὸ δημόσιον. Ήρδες τούτοις ἡ δικμονὴ τοῦ στόλου ἐντὸς τοῦ λιμένος, καὶ τὸ ἐμπόριον, τοῦ διποίου ἐδῷ ἡτον ἡ ἔδρα, ἔφερον μεγάλην ἀκμὴν καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν πόλιν εὐφωναῖκήν ὅψιν. Τώρα ἔγιναν δικαίως τῶν Τούρκων. Ὁ ἀγήλερος Βεζίρης ἐπλήρωσε διὰ πάντας αἰχμάλωτον 30 ζολότα καὶ ἐτέρπετο εἰς τὴν καρκούμικην (3).

Μετὰ τὴν προξενηθεῖσαν παρὰ τῶν πλεόντων τὸν Κορινθίακὸν κόλπον Ἐνετῶν βραχέντητα ἔφθισε καὶ ὁ Σερχοκέρης πρὸ τοῦ Κάστρου τῆς Πελοποννήσου (4). Ήδη ἐν Ναυπλίῳ εἶχεν ἀναρψιὰ διαιρεσίας μεταξὺ τῶν Εὐγενῶν τῆς Ἐνετίας καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν μισθωτῶν στρατευμάτων. Ἐν τῷ Κάστρῳ ἐκτή-

(1) Ἀκολουθῷ κατὰ τοῦτο τὴν βητὴν βεβαιωσιν τοῦ Δολφίνου. Alteranto, λέγεται περὶ τῆς πτώσεως τῆς Κορίνθου, in tal forma il sistema, che dove i sudditi del regno vivevano nella miglior disposizione verso il pubblico nome e che quantunque invitati dal primo Visir avevano riuscito di soggiornarseli, principiarono a vacillare. "Άλλοι Ἐνετοί ιστοριογράφοι φαίνεται ὅτι συγχέουν τὰ πρὶν καὶ τὰ μετὰ ταῦτα.

(2) Εγγραφὸν τῶν αἰχμαλώτων, εὑρισκόμενον παρὰ Χάμπρο.

(3) Τούλαχιστον ὁ Διέδος δηγεῖται ταῦτα. Περὶ τῆς ἀλώσεως τοῦ Ναυπλίου. Storia della repubblica di Venezia (ἐν τῷ τελευταίῳ τόμῳ, ὅστις εἴναι χρήσιμος, μάλιστα σημαντικός ὀλιγότερον είναι οἱ προηγούμενοι) IV. 93.

(4) Τὸ Χλουμοῦτζι ἐν Κυλλήνῃ. Σ. τοῦ Μ.

ρύχθη ἀναφορανδόν. Τὰ μισθωτὰ στρατεύματα ἐνόμιζον πολὺ, ὅτι ἐμάχοντο τέσσαρας ἡμέρας καὶ τέσσαρες νύκτες κατὰ συνέχειαν: διὰ τοῦτο ἔδωκαν τὴν ἀκόλουθον διακήρυξιν εἰς τὴν Ἐνετὸν Ἀρμοστήν «ὅτι» τὰ πυροβόλα κατεστάθησαν ἀχρηστά διὰ τῆς συνιεχούσεως ἐκπυρσοκροτήσεως: ὅτι τὸ νωπὸν τοῖχος τοῦ φρουρίου δὲν ἦδυνατο ν' ἀντισταθῇ εἰς τὸ τουρκικὸν πυροβόλον καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ θυσιάσῃ ἀναφοράς τὴν φρουράν. » Εἰς μάτην ἔξωρκισεν αὐτοὺς ὁ Ἀρμοστής νὰ ὑπομείνουν ἀκόμη ὅληγον ἡναγκάσθη, λοιπὸν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ τούλαχιστον ἐδόθη εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας ἐλευθέρων ἔξιδος. — ἐνῷ ὅμως ἔρχοντο νὰ ἐπιβινδίσουν εἰς τὰ πλοῖα, ὥρμησαν ἐντὸς τῆς πόλεως οἱ Γιαντζάροι καὶ κατέσφαζαν πολίτας καὶ στρατιώτας.

Ο τρίτος αὐτῶν τῶν ἀπροσδιδούμενων κατακτήσεων ὑπέταξεν δικαίη τὴν Πελοπόννησον εἰς τοὺς Τούρκους.

Οἱ κάτοικοι τῆς Μάνης, ἀλλοτε τύσον ἀφωνιώμενοι εἰς τοὺς Ἐνετούς, ἐκέρυξαν τῷρα, ὅτι δὲν ἦδυναται νὰ ἐκθέσουν τὸν τόπον εἰς τὴν ἔξεργμασιν, καὶ ἐδέχθησαν, ὡς λέγεται ὁ τούρκος ιστοριογράφος Ρασιδ « τὴν ἀλυσιν τῆς κατακτήσεως περὶ τὸν τράχηλον τῆς ἀποστασίας. » Ἡ Γιαλάφη καὶ ἡ Πασσάνα εἶχον ἥδη πέσει.

Ο Μέγας Βεζίρης ἐφάνη πρὸ τῆς Μεθώνης, τῆς ὁπίας ἡ φρουρὰ ἐδείκνυε ζῆλον, ἐνσωτὴ τὰ πλοῖα τῆς Ἐνετίας ἥσταν ἐντὸς τοῦ λιμένος. Ἅμα ἀπειμαρύθησαν καὶ ἔφθισεν ἡ εἰδῆσις ὅτι ἔπεσσε τὸ Κάστρον, τὸ πᾶν κατελήφθη ὑπὸ ἀθυμίας. Οἱ ὑπεξιωματικοὶ ἀπῆτουν τὸν παράδοσιν καὶ ἔφερον εἰς στάσιν τοὺς στρατιώτας. Μεταξὺ τοῦ ἐντεῦθεν προξενηθέντος Ουρύνθου, ἐνῷ ἔρχοντο τῶν διαπραγματεύσεων καὶ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ στρατιώται ἔφευγον ἥδη ἐκ τοῦ φρουρίου, ἀνέβησαν οἱ Τούρκοι ἄγειν ἀντιστάσεως τὰ πρώτα ματάτα.

Οὕτω ἐπεπεν δικαίη ἡ χώρα εἰς χειρας τῶν θύμων. Μόνη ἡ Μονεμβασία καὶ ὅλη γα παράλια τῆς Κρήτης ἔμενον ἀκόμη ἐκ τῶν κατακτήσεων τῶν Ενετῶν ἐν αὐτῇ τῇ θαλάσσῃ.

Τούλαχιστον ὁ στόλος ἦδυνατο ν' ἀντιπαρατεχθῇ εἰςέτει.

Προσολίγον ἐπλησίασε τὸν τουρκικὸν, ἀλλοτε ὁ ἀργηγὸς λέγεται, ἀπαξ μόνον, καὶ πρὸς τὸ τέλος τῆς ἔμερας ἔχρημάτισεν εἰς αὐτὸν ὁ ἀνεμος βιοτητικός: οὗτοι δικαίωσαν περισσότερον ἀπέτρεψεν αὐτὸν ἡτον ἡ φρουρά τοῦ, ὡς ἐκφράζεται « μὴ ἐπισύρῃ εἰς τὰ δυστυχή συνεπειῶν της ξηρᾶς ἄλλας ἔξιτου ἀποτρόπων κατὰ τὴν θάλασσαν. » (1) Πρὸ πάντων ἡ ἐξουσία (signoria) ἐπέβαλλεν εἰς τὸν Στόλαρχον τὸ καθήκον τῆς δικτηρίσεως τοῦ στόλου.

(1) Dollino. Posso ben io con franchezza assicurarlo, che se giammai mi fossi lasciato trasportare da un troppo servido ardore ad un impegno sregolare, senza riflessa e previdenza dei

Οπως τέ εύτυχία υψόνει τὴν ψυχὴν καὶ δίδει εἰς τὸν ἀνθρώπον τὸ αἰσθητικὸν τῆς μνάμωσις, τοιουτοτρόπως ταπεινοῖ καὶ προξενεῖ ἀθυμίαν ἢ δυστυχία. Τότε κωριεύει τὸ αἰσθητικὸν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀντικειμένου ἔχθρου, καὶ τέ ἀπελπισία περὶ ἐφικτῆς ἀντιστάσεως. Μόνον ὁ μέγας χαρακτήρας δύναται νὰ μείνῃ ὄρθιος ἐπὶ τῆς γενοκῆς καταστροφῆς.

Ηθελον εἶναι θαῦμα νὰ εὑρεθοῦν ἀνθρώποι τοιαύτοις γενωνιοψυχίας μεταξὺ τῶν εὐγενῶν, οἵτινες ἐλάμβανον ὑπούργημα ἐν Ἑλλάδι, διότι δὲν ἔπειταγχανον ἄλλο, ή μεταξὺ τῶν μισθωτῶν στρατιωτῶν, τὰ ὅποια ἐπληρώνοντο μὲν γλιτσχρότητα, ή μεταξὺ τῶν ἀγεστίων ἀρχηγῶν. Τοῦ ἐνὸς τὸ παράδειγμα παρέσυρε τὸν ἄλλον. Λί περάλιοι θέσσαι, ὃν ἡ διατήρησις παρεῖχεν εἰς τοὺς Ἐνετοὺς ἐλπίδας ἀνακτήσεως τῆς γώρας, ἀπωλέσθησαν. Η Μονεμβασία ἦτο διὰ τὴν θέσιν αὐτῆς ἀπόρθητος, ἐρωδιασμένη ζωστροφιδῶν καὶ πυρίτιδῶν διὰ δύο ἡτού. Ο φραύραρχος Βαδούρος ὥμιλες πάντοτε περιφρονητικῶς περὶ τῶν Τούρκων καὶ τῆς προσθολῆς αὐτῶν ὅτε τώρα ἐφάνησαν, οὔτε καν ἀπαξὲ ἐπυροβόλησε· κατὰ πρώτην πρόσκλησιν ὑπεσχέθη νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον, ἢν δὲν προσέλθῃ εἰς αὐτὸν βοήθειας ἐντὸς 20 ἡμερῶν. Ο στόλαρχος Ἐλαχεῖς τὴν εἰδησιν αὐτοῦ τοῦ ὄρου, ἀφοῦ ἤδη εἶχεν ἐκπνεύσει ἡ προθεσμία (1). Τότε ἐπεσαν καὶ τὰ φρούρια, τὰ ὅποια διετήρουν εἰσέτι οἱ Ἐνετοὶ ἐν Κρήτῃ — ἡ Σπιναλόγγα καὶ ἡ Σούδα. Εἰς τὴν πρώτην δὲν ἔφθασσε βοήθεια, ὡς εἰς τὴν τελευταίαν, ἀλλὰ καὶ πάλιν εἰς μάτην. Τὰ Κύθηρα ἐπεσαν ἐπίσης εἰς γειταξτοῦ ἔχθρου. Οἱ Ἐνετοὶ δὲν ἐπίστησαν πλέον εἰς ἔσωτοὺς, διὰ θέλουν ὑπερασπισθῆται τὴν Λευκάδα, ἢν καὶ ὠχύρωσαν αὐτὴν διὰ μεγάλης διπλάνης. Διὰ νὰ παραδώσουν εἰς χεῖρας τοῦ ἔχθρου τοσαῦτα ἔργα, γοργοῦντες εἰς αὐτὸν ἀφορμήν ν' ἀποκτήσῃ τόσον ἐπίκαιρον θέσιν, ἀπεράσισαν νὰ κατεδαφίσουν τὸ φρούριον.

Δὲν ἐκνιδύνεις ἥδη πλέον μόνη ἡ κατάκτησις τοῦ παρελθόντος πολέμου, νῆσοι καὶ φρούρια τῆς ἀπεχούσης; Ἐλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρχαίκη κατοχὴ ἡ πειλεῖτο, ἐνῷ τὰ τουρκικὰ ὅπλα ἐρέζοντο πρὸς τὰς Ιονίους νῆσους καὶ τὴν Ἐνετικὴν Δαλματίαν.

Ο, τι κακτὸν τὸν κίνδυνον πρὸ πάντων ἐδοκίθη τὰς τὴν δημοκρατίαν, ἥτον ἡ σγέσις αὐτῆς πρὸς τὴν Αὐστρίαν.

Η Αὐστρία δὲν εἶχε ναυτικὴν δύναμιν, ἀλλὰ δικαιούμενη τότε ἔχθρων πρὸς τὴν Τουρκίαν ἐπρεπε νὰ

sinistri incontri che potevano con molto di facilità, succedere a questa allora debolissima armata, poteva farmi reo con la patria d'aver accoppiati a sinistri avvenimenti di terra altri non meno sfortunati del mare.

(1) Dallino. Precorrendomi la notizia di così vile risoluzione con lettore arrivatemi al Zante in tempo che era spirato il termine del loro impegno.

ἐπιθυμητὴ μεγάλως νὰ ἔχῃ πρὸς τὸ μέρος αὐτῆς τὸν στόλον τῆς Ἐνετίας. Αναμφιβόλως ἡ φορὰ τῶν πράγμάτων προσεκάλει τὴν Τουρκίαν ν' ἀποζημιωθῇ κατὰ τῆς Αὐστρίας διὰ τὴν τελευταίαν ἀπώλειαν, ὡς ἐπέτυχον τὰ σχέδια αὐτῆς κατὰ τῆς Ἐνετίας.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἐνετία ὑπεγρεοῦτο νὰ^ν βοηθήσῃ τὴν Αὐστρίαν, ὅπου αὗτη ἔδεστροτέσσεν ἐν Ἰταλίᾳ, διὰ ν' ἀπορούσῃ τοὺς Βουρβόνους, ἀνενεῳθῇ κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1716 ἡ παλαιὰ συμμαχία τῶν δύο πολεμοῦντων καὶ ὁ Πρίγκιψ Εὐγένιος ἔξεστράτευσεν ἐκ νέου κατὰ τῆς Τουρκίας.

Η Αὐστρία ἦτον εὐτυχεστάτη κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν, διότι ἐκέρδη τὸ δύο μεγάλας μάχας, ἐκυρίευσε τότε τὸ Βελιγράδιον καὶ μέρος τῆς Σερβίας. Καὶ οἱ Ἐνετοὶ εἶχον ἐπίσης τύχην καὶ προώδευσαν. Ο Σουλεμπούργος δὲν ἐπροστάτευσε μόνην τὴν Κέρκυραν μετὰ μεγάλης ἀγωνίας, ἀλλὰ μετέβιλλε καὶ τὴν ἄμυναν εἰς ἐπίθεσιν, κυριεύσας τὸ Βουθρωτὸν, τὸν Πρέβεζαν, τὴν Βόνιτζαν καὶ σχεδιάσσας νὰ καταλάβῃ ἀπασαν τὴν Ἀλβανίαν. Ο Ἄγγελος Ἐμος, τὸν ὄποιον γνωρίζομεν, ἀπεκρουτεῖ τὰς τουρκικὰς εἰσβολὰς εἰς τὴν Δαλματίαν καὶ ἐκεῖ ὑπέταξε νέον ἔδαφος. Ο Πτζάνης ὠδήγησε τὸν στόλον καὶ αὐθις εἰς τὸν Ἐλλήσποντον, ὥστε οἱ Ταῦροι στενοχωρούμενοι πάντοθεν ἀνεζήτασαν τὸν εἰρήνην.

Εὐχαριστώς ἐδέχθη ὁ Αὐτοκράτωρ τὰς πρώτας ἐξηγήσεις, καθότι τὰ κινήματα τῶν Ισπανῶν Βουρβόνων, τὰ ὅποια ἐφοβεῖτο, ἤρχοντο τούρντε καὶ ἡμικζονοί ἀλβερώνοι. Ἐγκαταλειμμένη πασά τῶν Ιστυροτέρων συμμάχων καὶ ἀπειλουμένη ὑπὸ ἵταλοις ταραχῶν ἡ Ἐνετία δὲν ἤδυνετο πλέον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν τουρκικὸν πόλεμον. Ο Σουλεμπούργος ίστατο πρὸ τοῦ Δουλασίνου καὶ ἐμελλε νὰ κυριεύσῃ αὐτὸν, διὰ ἐφθασεν ἡ εἰδησις, διὰ ἐκλείσθη ἡ εἰρήνη.

Μετὰ μακράς συνεδρίασεις, κυρίως διὰ τῆς ἀγγλικῆς μεσολαβήσεως, κατωρθώθη ἡ εἰρήνη ἐν Ηπαροβοτζίω κατὰ τὴν 21 Ιουλίου 1718 ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ uti possidetis.

Δὲν ἦτον ὅλως ἐπιβλαβῆς διὰ τοὺς Ἐνετοὺς, διότι διετέρησαν τὰς κατακτήσεις, ἐν Ἀλβανίᾳ ὅλας κειμένας, καὶ λίγην ἐπιτήδειον προπύργιαν διὰ τὰς Ιονίους νῆσους. Πολὺ ἐπωφελής ἦτον ἡ ἐπέκτασις τοῦ ἐδάφους ἐν Δαλματίᾳ, ἔχοντος ἐκτεταμένας καὶ εὐφρόσιος πεδιάδας, ὡς λέγετο ο Βιάνκης, πολὺ καταλλήλους διὰ νὰ δεχθοῦν καὶ θρέψουν νέους ὑπηκόους, οἵτινες κατ' ἐκείνα τὰ μέρη εἶναι λίδιας πιστοὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὸν Ἡγεμόνα (1). Οὔτει εἴναι, οἱ Μαρκάκοι, τοὺς ὄποιους τὴν Εύρωπη τώρα πρώτον ἐγνώρισεν.

(1) Istorica relatione della pace di Passarowiz Padova 1719 p. 162. 'Ο Βιάνκης ἦτο γραμματεὺς τοῦ πρέσβεως 'Ρουζίνου, δοτεῖ διεπραγματεύσην τὴν εἰρήνην.

Ἐξ ἐναντίκας παρέδιδον τὴν Πελοπόννησον, τὰ φρούρια τῆς Κρήτης καὶ τὴν Τῆνον, μόνα δὲ τὰ Κήθυρα ἔλαμβανον πάλιν.

Εὑρίσκουν τὰς κατακτήσεις σημαντικωτέρας τῆς ἀπωλείας καὶ παρηγοροῦντα, διτὶ αἱ κατακτήσεις ἐν Ἑλλάδι εἶναι μᾶλλον λαμπραὶ ἢ ἐπικερδεῖς.

Οὐλως δὲν εἶχον ἄδυκον. Ἐνθυμούμεθα διτὶ πολλοὶ ἀμέσως κατὰ τὸ 1684 ἐπεθύμουν μᾶλλον τὸν πόλεμον ἐν Δαλματίᾳ καὶ Ἀλβανίᾳ, παρὸς εἰς ἐκεῖνα τὰ ἀπομεμακρυσμένα μέρη. Οἱ στοχασμοὶ τῶν τράπουν τινὰ ἐπραγματοποιήθη. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Πασαροβούτζου ἀπέκτησαν τὰ παράλια τῆς Δαλματίας τώρα πρῶτον ἡπειρον καὶ ἀληθῆ σημασίαν.

Ἐξ ἐναντίας ἦτο μεγίστη ζημία ἡ παράδοσις τῆς Πελοποννήσου μετὰ τόσας προσπαθείας πρὸς συνοικισμὸν τῆς χώρας, πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ πολιτειμὸν, ἐγκαταλειπομένης ἡδη εἰς τὴν διθωμανικὴν μάχαιραν ἐν μέσῳ τῆς εὔτυχεστέρας ἐκβάσεως. Η ἀπώλεια δὲν ἦτο μόνον τῶν Ἐνετῶν ἀλλὰ καὶ ἀπαντος τοῦ χριστιανισμοῦ.

Συμπέρασμα.

Ἔτο τωρόντι δυνατὸν ν' ἀποθεῖν μάταιοι ὅλοι οἱ κόποι τῆς Ἐνετικῆς διοικήσεως κατ' αὐτὴν τὴν χώραν;

Δὲν νομίζω, διτὶ δυνάμεθα νὰ τὸ παραδεχθῶμεν. Καὶ ἡ Δύστριχ ἀπώλεσσε τὴν Σερβίαν μετὰ σύντομον κατάκτησιν, ἐντούτοις ἡ γερμανικὴ διοίκησις ἐγέννησεν ἐκεῖ ὄλως ἄλλην κατάστασιν, τὴν ὅποιαν ἐπηκολύθησεν εἰδός τι ἀνεξαρτησίας, καὶ ἐπὶ τέλους ἐπανάστασις καὶ ἐλευθερία.

Η Πελοπόννησος ἦτο πρότερον πάντη ἀσπλας, ἀλλὰ τῆς Μάνης, ὅνει σημαντικῶν καὶ ἀξιονομάστων προτόντων, ὑποτετκυμένη εἰς τοὺς Τούρκους ἐν ἐντελεῖ δουλείᾳ. Κατὰ τὸν 18 αἰῶνα εὑρίσκουμεν αὐτὴν ὁπασοῦν πλουσίαν, προστατευομένην ἀποχρώντως διὰ τοῦ καινοτικοῦ συστήματος καὶ ὀπλοφοροῦσαν πανταχοῦ ἀπὸ Κορίνθου μέχρι Μεθώνης.

Ἀναμφίβολως συνετέλεσεν εἰς τοῦτο θαυμασίως ἡ Ἐνετικὴ ἐξουσία. Διὰ τῆς ἀτιερωθείσης εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὴν ἀμπελοφυτείαν ἐπιμελείας ηὗξησαν ἀπειρώς τὰ προϊόντα. Ήτο εἰδομεν, διτὶ ἡ διοίκησις κατέρθισεν, ἐστηρίζετο εἰς ἐνεσιν τῆς κυβενήσεως μετὰ τῶν κοινοτήτων, καὶ ἀλλανθάστως ἀπέκτησεν αὐτὰς ἐντεῦθεν ὑπόστασιν καὶ ἐσωτερικὴν δύναμιν, αἵτινες δὲν ἐπέτρεπον πλέον εἰς τοὺς Θωμανοὺς τὴν αὐτὴν βιαίαν διοίκησιν, διπλὰς πρότερον.— Η δοκιμὴ ὀπλισμοῦ δὲν εἶγεν ἐπιτύχει, ἀλλ' ἡδη τότε παρετήρουν, διτὶ ἡ αὐξάνουσα γεολαία ἐνεπνέετο ὑπὸ ἄλλου ἀνδρικωτέρου πνεύματος, ἡ ἐκείνου τῶν προβεβηκότων, οἵτινες ἐδοκίμασαν τὴν πρόητην τουρκικὴν ἐξουσίαν. Βαθυτέρων τὸ πνεῦμα τοῦτο εἶγεν ἀναπτυγθῆ εἰς ἀληθῆ μαχιμότητα.

Δὲν πρέπει νὰ νομίζωμεν πρὸς τούτους, διτὶ τὰ

στοιχειώδη μαθήματα τῶν Ἐνετῶν δὲν ἀργοσαν ἔγνος.

Καὶ οὕτω δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ μεταγενεστέρα κατάστασις τῆς χώρας προητοιμάσθη ὑπὸ τῶν συμβεβηκότων καὶ τῆς ἀναπτύξεως, περὶ ὧν ἡ παρούσα ἔρευνα.

Βραδέοις ὥριμάζουν αἱ τύχαι τῶν ἔθνων ἀλλὰ τέλος ὃ ἐν εύρωπῃ χριστιανικὸς κόσμος τὸ τρίτον ἡδη ἀπέσπασε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς κατ' ἄλλον ἡδη τρόπον.

Τὸ πρῶτον διὰ κατακτήσεως τῶν ἵπποτῶν, ἡς εὐοδουμένης, ἡ Ἑλλὰς ἥθελε γαλλίσαι, διότι τοῦτο ἀπῆται ἡ ἐπιτυχία τῆς κατακτήσεως. Ἐξ ὅλων τῶν κατακτήσεων τῆς δυτικῆς χριστιανωσύνης κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἐκεῖναι μόνον διέμεινον, τὰς ὅποιας ἐνόησαν νὰ μετασχηματίσουν ἐντελῶς οἱ κατακτηταὶ, ιδίως δοκιμασθέντας. Καθαυτὸ ἡδη, διότι δὲν ὑπῆρξε τοιοῦτος σκοπός, οὔτε ἀφ' εαυτοῦ ἐπραγματοποιήθη καὶ διότι ὁ ἵπποτισμὸς περιεπλέγθη εἰς ἀλληλομαγίαν, ἐξέπεσον τῆς χώρας οἱ κατακτηταὶ.

Άλλέως ἡδη συνέβη ἡ δευτέρα κατάκτησις. Οἱ λαοὶ τῆς Πελοποννήσου δὲν ὑπετάχθησαν μόνον, ἀλλὰ προεκάλεσαν τὴν κατάκτησιν καὶ ἔλαβον ζωηρὸν μέρος. Οἱ Ἐνετοὶ ἦσαν μακρὰν τοῦ νὰ διοργανίσουν τιμαριωτικὸν σύστημα καὶ νὰ δοκιμάσουν νὰ καταστήσουν ἴταλικὴν τὴν Πελοπόννησον. Οἱ σκοπὸς αὐτῶν ἦτο νὰ προάξουν τὴν χώραν καὶ λαὸν πρὸς ἐσωτερικὴν πρόσοδον καὶ ἀνεξάρτητον ἀνάπτυξιν. Άλλ' ἀπεβλήθησαν διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ δυνατοῦ ἐχθροῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν οἱ κάτοικοι ἐγέρθησαν ἐξ ίδίας ἀποφάσεως. Εἶναι πιθανὸν διτὶ κατὰ τὸν μακρὸν ἀγῶνα ἡδύνησαν νὰ ὑποκύψουν, καὶ ἡ ἀντίληψις τοῦ δυτικοῦ κόσμου ἡτον ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ἐν τούτοις καθαυτὸ ἡ Εὐρώπη δὲν ἐλευθέρωσεν, ἀλλ' ἔλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς τὴν συμβολὴν ἐλευθέρωσεν, δρμωμένη ἐκ συμπαθείας, οὔκτου καὶ φιλολογικῆς ἐμπνοίας.

Δὲν δύναται ἐπομένως νὰ εἶναι σκοπὸς τῆς Εὐρώπης ὁ ἀποικισμός. Πᾶσα ἐπιχείρησις τοιούτου εἴδους, μὲ φαίνεται, διτὶ κατὰ τὴν φύσιν αὐτὴν τῶν πραγμάτων πρέπει ν' ἀποτύχη. Τοῦτο μόνον πρόκειται, ν' ἀναπτυγθῇ τὸ έθνος βιοθεούμενον ὑπὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς δικαιοίας, ἀλλὰ ὡς εἶναι, ἐξ ξυτοῦ. Άλλο πρόβλημα δὲν ὑπάρχει, τοῦτο δὲ εἶναι ὑψηλὸν καὶ θελεῖ εἶναι αἰώνιος δόξας ἐκείνων, οἵτινες ἀνέλαβον τὴν λύσιν.

Βεβαίως δημάρτιος (καὶ πῶς ἄλλως ὑπόσχεται δέξαι;) εἶναι πλῆρες μεγάλων δυσχερειῶν. Ἐκ τοιαύτης ἀποστάσεως δὲν θέλομεν παρασυρθῆ νὰ δώσωμεν καλλάξ συμβούλας καὶ ν' αὐξήσωμεν τὸ καθ' ἡμᾶς τὴν γενικὴν λαχιάν· ὅνει πνεύματος καὶ καλῆς προαιρέσεως οὐδὲν κατορθοῦται· ἀλλ' ὅταν ταῦτα ὑπάρχουν τὰ ἔργαν εὐοδοῦται.

Περιληφτικός τῶν τεσσάρων ἐπαρχιῶν τοῦ βασιλείου τῆς Πελοποννήσου κατὰ διάκρισιν θεμάτων,
ὑποτεταγμένων εἰς ἑκάστην. Απαρίθμησις τῶν πόλεων, μοναστηρίων,
οἰκογενειῶν καὶ τῆς ἔκτασεως προσδιορισθείσης εἰς στρέμματα,
ἡ πεδία τῆς Τρεβιζῆς (campi Trevisani).

									—000—
	Θέματα	Κατοικημένα κώματα	Ἐξολοθρευθέντα εται.	Μοναστήρια	Οἰκογένειαι	Ψυχά.	Έκτασις εἰς στρέμματα.	Πεδία τῆς Τρεβιζῆς	
ΡΟΜΑΝΙΑ.	Ναύπλιον	39	6	41	2,401	9,985	1,380,046	690,008	
	Άργος	30	6	42	4,423	6,429	628,168	344,084	
	Κόρινθος	412	46	49	3,249	44,444	2,944,552	1,455,776	
	Τρίπολις	62	16	7	4,598	6,979	661,008	330,504	
	Άγ. Πέτρος τῆς Τζακονίας	11	6	4	916	3,922	341,872	170,934	
		—	—	—	—	—	—	—	
		255	80	41	9,557	40,829	5,922,616	2,964,308	
		—	—	—	—	—	—	—	
ΑΧΑΙΑ.	Πάτραι	99	12	7	3,024	11,918	4,222,344	614,272	
	Βεστίτζα	21	8	5	992	4,165	546,942	273,456	
	Καλαύριτα	148	36	40	3,370	16,561	2,211,760	1,195,800	
	Γαστούνι	171	44	16	4,079	16,847	2,785,184	1,382,592	
		—	—	—	—	—	—	—	
		419	400	38	11,445	49,494	6,767,400	3,383,220	
		—	—	—	—	—	—	—	
ΜΕΣΣΗΝΙΑ.	Ναυπλίου	25	4	-	512	2,068	683,459	341,728	
	Μεθώνη	51	3	2	664	2,679	331,312	165,656	
	Καρώνη	62	6	-	4,127	4,295	4,035,712	517,896	
	Άνδροῦσσα	62	40	3	4,600	9,642	4,314,562	657,296	
	Καλάμπι	24	2	5	4,228	4,804	307,072	153,536	
	Λεωντάρι	60	14	2	4,257	4,894	797,328	398,664	
	Καρίταινα	124	15	5	3,080	12,207	2,125,584	1,062,792	
	Φανάρι	64	6	-	4,458	6,268	1,142,672	571,336	
	Άρκαδία	88	42	6	2,562	40,222	4,432,336	746,468	
		—	—	—	—	—	—	—	
		(;) 568	72	23	13,488	54,073	9,170,144	4,585,072	
		—	—	—	—	—	—	—	
ΑΙΓΑΙΟΝ.	Μονεμβασία	47	13	3	2,067	9,003	4,296,256	649,428	
	Μεστράς	159	20	20	5,928	22,609	4,254,560	627,280	
	Βαρδούνια	46	3	-	-440	4,722	325,344	162,676	
	Γιαλλάρια	38	8	2	4,760	7,430	411,272	205,636	
	Πασσάρια	31	6	8	4,522	6,332	355,160	127,530	
	Ζάργατα	—	—	—	—	—	—	—	
		260	50	33	11,717	46,260	4,100,576	2,000,230	
		—	—	—	—	—	—	—	
		(;) 1,498	302	435	46,207	190,653	25,959,736	12,929,818	